

Włodzimierz Kozłowski, *Generalski konterfekt. Biografia zbiorowa dowódców częstochowskiej 7 Dywizji Piechoty 1921-1939*, Wydawnictwo „Ibidem”, Łódź 2007, ss. 565 + 21 fotografii

Dzieje Wojska Polskiego z lat II Rzeczypospolitej cieszą się dużą popularnością, co świadczy nie tylko o poważnym zainteresowaniu ową problematyką wśród badaczy, ale także i wśród czytelników. Zazwyczaj wszakże licznie wydawane w ostatnich latach publikacje książkowe dotyczące szeroko rozumianej historii wojskowości polskiej z lat 1918-1939 ukazują zasadniczo dzieje wybranych instytucji oraz jednostek wojskowych, mniejszy zaś nacisk kładą na problematykę biografistyczną, przedstawiającą dzieje sił zbrojnych przez pryzmat mniej znanych, ale jakże ważnych, indywidualnych losów wyższej kadry dowódczej. Do tego właśnie nurtu należy zaliczyć wydaną w 2007 r. monografię pióra Włodzimierza Kozłowskiego (reprezentującego łódzkie środowisko historyczne) stanowiącą niezwykle interesujące studium biograficzne wybranej grupy dowódczej w postaci dowódców 7 Dywizji Piechoty z lat 1921-1939, będącej niejako pewnego rodzaju syntezą części korpusu generalskiego. W pracy przedstawiono losy siedmiu dowódców wspomnianego związku taktycznego, generałów: Mieczysława Dąbkowskiego, Janusza Gąsiorowskiego, Eugeniusza Pogorzelskiego, Emila Prochaski, Wacława Stachiewicza, Pawła Szymańskiego oraz Stanisława Wróblewskiego.

Dywizja ta powstała wiosną 1919 r. Początkowo posiadała strukturę brygadową, gdyż w jej skład wchodziły dwie brygady piechoty (XIII i XIV) oraz jedna brygada artylerii (VII), w wyniku czego ów związek taktyczny tworzyły cztery pułki piechoty (11, 25, 26 i 27 Pułk Piechoty) oraz dwa pułki artylerii (7 Pułk Artylerii Polowej i 7 Pułk Artylerii Ciężkiej – choć w rzeczywistości utworzono jedynie I dywizjon owego pułku). W pierwszym okresie swego istnienia 7 Dywizja Piechoty podlegała organizacyjnie Okręgowi Generalnemu nr III Kielce i dopiero wraz z zakończeniem wojen o granice Państwa Polskiego oraz przejściem armii na stopę pokojową – także i omawiany związek taktyczny uległ poważnym zmianom organizacyjnym. Podobnie jak i w pozostałych dywizjach piechoty, także 7 Dywizja Piechoty zmieniła swą strukturę z systemu brygadowego na system trójkowy, co w praktyce oznaczało likwidację szczebla brygadowego, wyłączenie ze składu organicznego dywizji artylerii ciężkiej oraz zmniejszenie liczby pułków piechoty z dotychczasowych czterech do trzech. Wraz z tymi zmianami, zreformowano także istniejący system terytorialnych władz wojskowych, tworząc na miejsce dotychczasowych Okręgów Generalnych dziesięć Okręgów Korpusów. Część obszaru zlikwidowanego Okręgu Generalnego nr III Kielce z Częstochową i Piotrkowem Trybunalskim włączono w listopadzie 1921 r. w skład nowo powstałego Okręgu Korpusu nr IV Łódź, któremu 7 Dywizja Piechoty podlegała do wybuchu wojny w 1939 r. mając swoje pokojowe garnizony w Częstochowie, Piotrkowie Trybunalskim i Lublińcu.

Recenzowana książka ukazuje dzieje wspomnianego związku taktycznego poprzez pryzmat jej kadry dowódczej, która odgrywała znaczącą rolę, nie tylko w dziejach polskiej armii międzywojennej, ale także w ówczesnym życiu politycznym. Dlatego też opracowanie W. Kozłowskiego jest nowatorskim rozwiązaniem badawczym, ukazującym działalność wojsko-polityczną oraz życie osobiste wybranej grupy pokojowych dowódców częstochowskiej 7 Dywizji Piechoty. Warto w tym miejscu podkreślić, iż dwóch spośród nich (J. Stachiewicz oraz J. Gąsiorowski) zajmowało w latach 30. XX w. jedno z najbardziej eksponowanych stanowisk w polskiej armii, będąc szefami Sztabu Głównego. Z tego też względu, korpus generalski owej dywizji należał niewątpliwie do jednego z najciekawszych, toteż nic dziwnego, iż stał się on przedmiotem pogłębionej i wielopłaszczyznowej analizy porównawczej. Autor ukazał losy generacji owego związku taktycznego przedstawiając przekrojowo nie tylko czas i miejsce urodzenia dowódców dywizji, ich pochodzenie społeczne, wykształcenie, życie

rodzinne oraz służbę w armiach zaborczych, Legionach Polskich i siłach zbrojnych II Rzeczypospolitej, ale także ich zasługi na polu walki, uzyskane odznaczenia, stan zdrowia, wygląd, zainteresowania osobiste, doświadczenie i fachowość w ocenach położonych oraz ich późniejsze losy i okoliczności śmierci. Wszystkie te zagadnienia opisane zostały w sposób przekrojowy na szerokim tle epoki pokazującym różnego rodzaju uwarunkowania i niuanse ówczesnej rzeczywistości. Powstała w ten sposób swoista biografia zbiorowa generałów dowodzących częstochowską 7 Dywizją Piechoty w latach 1921-1939, w której poszczególne zagadnienia przedstawione zostały w przekrojowym ujęciu charakteryzującym się ogromnym bogactwem poruszanej tematyki.

Praca została opracowana – co warto podkreślić – na solidnych podstawach źródłowych, gdyż Autor wykorzystał zbiory dziesięciu placówek archiwalnych, spośród których najważniejszą rolę odegrały materiały archiwalne zgromadzone w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie. Oprócz nich Autor wykorzystał także liczne źródła drukowane (46 pozycji), aż 70 tytułów prasowych oraz prawie 180 różnego rodzaju wspomnień, pamiętników i relacji, a także ogromną liczbę opracowań i artykułów – cała bibliografia zawarta jest aż na 34 gęsto zapisanych stronach, co niewątpliwie budzić musi uznanie dla wysiłku badawczego podjętego przy opracowywaniu recenzowanej publikacji, widocznego zwłaszcza przy omawianiu mniej znanych w polskiej historiografii zagadnień związanych z życiem rodzinnym omawianej grupy generalskiej. Swoistym novum jest także szerokie wykorzystanie przez W. Kozłowskiego dostępnej ikonografii dla jakże rzadkiego w dotychczasowych publikacjach szerszego przedstawienia opisu zewnętrznego dowódców 7 Dywizji Piechoty.

Książka została skonstruowana w układzie problemowym, w którym poszczególne rozdziały omawiają wybraną grupę zagadnień w ujęciu porównawczym. W rozdziale I – stanowiącym niejako wstęp do zasadniczych rozważań – Autor przedstawił w zarysie dzieje 7 Dywizji Piechoty w latach 1919-1939, zwracając szczególną uwagę na genezę owego związku taktycznego oraz wchodzących w jego skład pułków, organizację, dyslokację i wyszkolenie jego pododdziałów oraz sprawy kadrowe wyższej kadry dowódczej. Zasadnicza część pracy – zawierająca wiele niezwykle interesujących i często mało znanych wątków – zawarta jest w pozostałych sześciu rozdziałach ukazujących poszczególne zagadnienia z życia dowódców 7 Dywizji Piechoty, w tym m.in. pochodzenie społeczne, rodowód wojskowy, kwalifikacje, przebieg służby wojskowej, zasługi na polach walki, nadane ordery i odznaczenia, sprawy rodzinne oraz dalsze losy po opuszczeniu stanowiska dowódcy wspomnianej dywizji. Pewne wątpliwości budzi brak wyodrębnionego rozdziału dotyczącego bezpośrednio służby dowódców 7 Dywizji Piechoty w okresie ich pobytu w Częstochowie, co niejako powinno być główną osią pracy. Autor we wstępie zaznaczył jednak, iż uczynił tak celowo, gdyż wymagała tego przyjęta koncepcja, zgodnie z którą, przebieg służby wybranej grupy generałów w trakcie dowodzenia częstochowską dywizją przewija się praktycznie w różnych kontekstach przez treść prawie wszystkich rozdziałów. Z tego też względu, można zgodzić się z Autorem, iż stworzenie takowego rozdziału byłoby w znacznej mierze powtórzeniem wielu zagadnień przedstawionych w innych częściach pracy. Przyjęta koncepcja, powoduje także, iż nie do uniknięcia okazały się pewne powtórzenia, choć należy podkreślić, iż są one w pełni świadome, wnosząc niejako przy okazji kolejne poszerzone elementy poznawcze pogłębiające opis sylwetek poszczególnych dowódców częstochowskiej dywizji. Można się także zastanowić, czy poruszanie przez Autora aż tak licznych wątków odbiegających niejednokrotnie znacznie od zasadniczego toku narracji jest konieczne. Świadczy to niewątpliwie o ogromnej wiedzy i erudycji piszącego, z czym związane jest wniesienie do pracy ogromu szczegółowego materiału faktograficznego oraz tzw. realiów epoki przybliżające czytelnikowi czasy w jakich przyszło żyć bohaterom książki. Jest to niewątpliwie wielki atut recenzowanej pracy, choć z drugiej strony można się zastanowić, czy wielość pobocznych tematów omówionych w tak szczegó-

lowej formie nie wykracza nazbyt poza zasadniczy tok narracji. Nie jest to oczywiście żaden zarzut, a jedynie pewne zasygnalizowanie tej kwestii, gdyż oczywiście największa wartość recenzowanej książki tkwi właśnie w swej szczegółowości oraz wielości poruszanej problematyki.

Ramy chronologiczne pracy są jasne i klarowne, gdyż jak Autor podał we wstępie – książka dotyczy siedmiu postaci generałów dowodzących 7 Dywizją Piechoty w okresie międzywojennym, czyli od czasu przejścia sił zbrojnych na organizację pokojową jesienią 1921 r. do wybuchu wojny w 1939 r., kiedy to wspomniany związek taktyczny został podporządkowany organizacyjnie Dowództwu Okręgu Korpusu nr IV Łódź. Z tego też względu Autor celowo i świadomie pominął dowódców częstochowskiej dywizji z lat 1919-1921, czyli z czasu wojen o granice odrodzonego Państwa Polskiego, kiedy to dywizja ta formalnie podlegała Dowództwu Okręgu Generalnego nr III Kielce. Autor specjalnie pominął także szczegółowy opis udziału pododdziałów 7 Dywizji Piechoty w działaniach wojennych, ograniczając się – co wydaje się jak najbardziej uzasadnionym rozwiązaniem – jedynie do krótkiego zasygnalizowania owej problematyki w podstawowym zakresie.

Ta niezwykle ciekawa i nowatorska pod względem formy praca napisana została komunikatywnym językiem, dzięki czemu charakteryzuje się – pomimo swej szczegółowości – łatwością percepcji, świadcząca o dużej erudycji Autora, gdyż pomimo nagromadzenia dużej liczby równego rodzaju faktów i wydarzeń związanych z postaciami dowódców 7 Dywizji Piechoty – czyta się ją z ogromnym zainteresowaniem. Każdemu opisywanemu w niej wątkowi towarzyszy krytyczna analiza źródeł nadająca wywiadowi Autora autentyzm i wiarygodność. Dzięki zaś szerokiemu wykorzystaniu źródeł archiwalnych i literatury wnosi ona wiele nowych ustaleń, wzbogacając tym samym znacząco dotychczasowy dorobek polskiej historiografii. Dzięki temu można ją zaliczyć do jednej z najciekawszych publikacji dotyczącej nie tylko dziejów generalicji polskiej, ale również – z uwagi na wielość poruszanych w niej zagadnień – także i historii armii polskiej w okresie II Rzeczypospolitej. Autor prezentując całokształt problemów związanych z losami dowódców częstochowskiej dywizji, przedstawił poszczególne zagadnienia na tle porównawczym, zaś ilustrując wątki biograficzne poszczególnych generałów mnóstwem szczegółów i sugestywnych porównań (m.in. poprzez plastyczny opis ich sytuacji zawodowej, rodzinnej i społecznej) – dokonał uogólnienia różnego rodzaju zdarzeń i procesów społecznych związanych z funkcjonowaniem wojska z lat międzywojennych, co nadaje wywiadowi Autora kolorytu, ukazując zarazem ogromne znanstwo tzw. realiów epoki.

Książkę W. Kozłowskiego należy pochwalić także od strony edytorskiej, gdyż zawiera niewiele usterek technicznych, co świadczy o rzetelnej i solidnej korekcie. Tym niemniej, trafiają się – co prawda sporadycznie – pewne drobne potknięcia edytorskiej, jak np. informacja zawarta w przypisie na stronie 23, gdzie podano, iż 7 Dywizja Piechoty podlegała organizacyjnie Okręgowi Generalnemu nr III Kielce w latach 1919-1939. Jest to oczywiście ewidentny błąd merytoryczny, gdyż wspomniany okręg został rozformowany w 1921 r., po czym 7 Dywizja została podporządkowana nowo sformowanemu Okręgowi Korpusu nr IV Łódź – o czym zresztą Autor sam wielokrotnie pisze w innych fragmentach swej pracy. Ów błąd – czy może raczej zwykłe niedopatrzenie – razi nieco jednak, gdyż występuje w pierwszym przypisie pierwszego rozdziału, a więc już po określeniu i umotywowaniu przez Autora we wstępie ram chronologicznych recenzowanej pracy. Przypomnijmy więc krótko, iż zawarto w niej losy kadry dowódczej wspomnianego związku taktycznego właśnie od 1921 r., czyli – co zostało przez Autora wyraźnie podkreślone we wstępie – od czasu podporządkowania go Okręgowi Korpusu nr IV Łódź. Z tego też względu tego typu pomyłka – czy też może po prostu błąd w druku – powinna jednak zostać wychwycona w trakcie korekty. Tym niemniej, nie

zmienia to faktu, iż od strony edytorskiej książka W. Kozłowskiego stoi na bardzo wysokim poziomie świadczącym o wielkim doświadczeniu i dojrzałości badawczej Autora.

Reasumując, recenzowana publikacja poszerza w sposób znaczący dotychczasowy stan wiedzy nie tylko w odniesieniu do wybranej grupy generalskiej, ale także i szeroko rozumianej wojskowości polskiej z I połowy XX w. Jest dziełem niezwykle wartościowym o wysokim poziomie merytorycznym, napisanym komunikatywnym językiem, zaś dzięki nowatorskiemu ujęciu omawianych zagadnień biograficznych i wielkiej erudycji Autora – powinna się ona spotkać z zainteresowaniem nie tylko historyków wojskowości, ale także i przeciętnego czytelnika.

Witold Jarno
(Łódź)